

Tema a 14-a: Istoria Bisericii

Biserica continuă și dezvoltă în istorie misiunea lui Cristos, condusă de Duhul Sfânt. În istoria Bisericii există o întrepătrundere între divin și uman.

02.11.2021

1. Biserica în istoria omenească

Biserica menține prezența lui Cristos în istoria umană; ea ascultă de

mandatul apostolic, pronunțat de Isus înainte de a se înălța în Rai: „Mergeți, și faceți ucenici din toate națiunile, botezându-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-i să țină toate câte v-am poruncit. Și iată, eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul lumii” (Mt 28, 19-20). În istoria Bisericii există, prin urmare, o întrepătrundere, uneori dificilă de separat, între aspectele divine și umane.

Într-adevăr, proiectând o privire asupra istoriei Bisericii, sunt mai multe aspecte care surprind observatorul, chiar și necredinciosul:

a) unitatea în timp și spațiu (catolicitate): Biserica Catolică a rămas aceeași de-a lungul a două milenii, cu aceeași doctrină și aceleași elemente fundamentale: unitate de credință, de sacrameinte, de ierarhie (prin succesiune

apostolică); în plus, în toate generațiile, a adunat bărbați și femei din cele mai diverse popoare și culturi și din zonele geografice ale întregului pământ;

b) acțiunea misionară: Biserica, în toate timpurile și în toate locurile, s-a folosit de cele mai deosebite evenimente și fenomene istorice pentru a predica Evanghelia, de asemenea, chiar și în situațiile cele mai potrivnice;

c) capacitatea, în fiecare generație, de a aduce roade de sfințenie printre oameni din toate popoarele și condițiile;

d) o putere izbitoare de recuperare din crize, uneori de mare gravitate.

2. Antichitatea creștină (până în 476, anul căderii Imperiului Roman de Apus).

Din secolul I, creștinismul a început să se răspândească, sub îndrumarea Sfântului Petru și a apostolilor și apoi a urmașilor lor. Prin urmare, există o creștere progresivă a credincioșilor în Cristos, în special în interiorul limitelor Imperiului Roman: la începutul s. IV erau aproximativ 15% din populația teritoriului roman, fiind concentrați în orașe și în partea de est a imperiului. Oricum, noua religie s-a răspândit și dincolo de aceste granițe: în Armenia, Arabia, Etiopia, Persia, India.

Puterea politică romană a văzut un pericol în creștinism, prin faptul că acesta din urmă a revendicat un spațiu de libertate în conștiința oamenilor, față de autoritatea de stat; urmașii lui Cristos au avut de îndurat numeroase persecuții, ceea ce le-a

pricinuit multora martiriul: ultima și cea mai crudă, a avut loc la începutul s. IV din porunca împăraților Dioclețian și Galerius.

În anul 313 împăratul Constantin I, favorabil noii religii, le-a acordat creștinilor libertatea de a-și mărturisi credința și a inițiat o politică foarte binevoitoare față de ei. Cu împăratul Teodosie I (379-395) creștinismul a devenit religia oficială a Imperiului Roman. Între timp, la sfârșitul s. IV, creștinii, constituiau deja majoritatea populației imperiului roman.

În s. IV Biserica a trebuit să se confrunte cu o puternică criză internă: *chestiunea ariană*. Arius, preotul din Alexandria, în Egipt, a susținut teorii heterodoxe, prin care a negat divinitatea Fiului, care pentru el era, în schimb, prima dintre ființele create, superioară celorlalte; divinitatea Duhului Sfânt a

fost, de asemenea, tăgăduită de către arienii. Criza doctrinală, cu care s-au împletit deseori intervențiile politice ale împăraților, a tulburat Biserica peste 60 de ani; a fost rezolvată datorită primelor două concilii ecumenice, – primul din Nicea (325) și primul din Constantinopol (381) –, în care a fost condamnat arianismul, a fost proclamată solemn divinitatea Fiului (*consubstantialis Patri*, în greacă *homoousios*) și a Duhului Sfânt și s-a compus simbolul niceo-constantinopolitan (crezul).

Arianismul a supraviețuit până în s. VII, pentru că misionarii arieni au reușit să convertească la crezul său multe popoare germanice, care doar puțin câte puțin au trecut la catolicism.

În sec. al V-lea au existat, în schimb, două erezii cristologice, care au avut efectul pozitiv de a împinge Biserica să aprofundeze dogma, formulând-o în mod mai precis. Prima dintre

aceste erezii este nestorianismul, doctrină care afirmă existența în Cristos a două persoane, pe lângă două naturi; a fost condamnat de Conciliul din Efes (431), care a reafirmat unicitatea persoanei lui Cristos. De la nestorienii derivă bisericile siro-orientale și malabare, încă despărțite de Roma. Cealaltă erezie a fost monofizismul, care afirma, de fapt, existența în Cristos a unei singure naturi: cea divină. Conciliul de la Calcedon (451) a condamnat monofizismul și a afirmat că în Cristos există două naturi: divină și umană, unite în persoana Cuvântului, fără confuzie sau mutație (împotriva nestorianismului), fără diviziune sau separare (împotriva monofizismului): acestea sunt cele patru adverbe ale Conciliului din Calcedon: fără amestecare, fără schimbare, fără împărțire, fără despărțire. Din monofizism derivă bisericile coptice, siro-occidentale,

armene și etiopiene, separate de Biserica Catolică.

În primele secole ale istoriei creștinismului, asistăm la o mare înflorire a literaturii creștine, atât omiletică, cât și teologică și spirituală: sunt lucrările Părinților Bisericii, de o importanță deosebită în reconstrucția tradiției. Cei mai relevanți în Occident au fost Sfântul Irineu din Lyon, Sfântul Ilarie de Poitiers, Sfântul Ambrozie din Milano, Sfântul Ieronim și Sfântul Augustin; în Răsărit, Sfântul Atanasie, Sfântul Vasile, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Grigore de Nyssa, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Chiril din Alexandria și Sfântul Chiril din Ierusalim.

3. Evul Mediu (până în 1492, anul sosirii lui Cristofor Columb în America)

În 476 a căzut Imperiul Roman de Apus, care a fost invadat de o serie de popoare germanice, altele ariene, altele păgâne. Misiunea Bisericii din secolele următoare a fost să evanghelizeze și să contribuie la civilizarea acestor popoare și mai târziu a slavilor, vikingilor și maghiarilor. Evul Mediu timpuriu (până în anul 1000) a fost, fără îndoială, o perioadă dificilă pentru continentul european, din cauza situației de violență politică, sărăcire socială, decădere culturală și regresie economică, datorată invaziilor continue (care durează până în secolul al X-lea). Acțiunea Bisericii a reușit, încetul cu încetul, să ducă aceste popoare tinere către o nouă civilizație, care își va atinge splendoarea în ss. XII-XIV.

În s. VI s-a născut monahismul benedictin, care a garantat, în jurul mănăstirilor, insule de pace, liniște, cultură și prosperitate. În s. VII a avut o importanță deosebită pe tot continentul acțiunea misionară a călugărilor irlandezi și scoțieni, iar în secolul al VIII-lea, cea a benedictinilor englezi. În acest ultim veac, s-a încheiat etapa patristică, odată cu ultimii doi Părinți ai Bisericii, Sfântul Ioan Damaschinul, în Orient, și Sfântul Beda Venerabilul, în Vest.

În ss. VII-VIII, s-a născut în Peninsula Arabă religia islamică; după moartea lui Mohamed, arabii s-au lansat într-o serie de războaie de cucerire, care au dus la formarea unui vast imperiu: printre altele, au subjugat popoarele creștine din Africa de Nord și din Peninsula Iberică și au separat lumea bizantină de cea latino-germanică. Pentru aproximativ 300 de ani, au fost un

flagel pentru popoarele Europei mediteraneene, din cauza incursiunilor, raidurilor, jafurilor și deportărilor sistematice și continue.

La sfârșitul secolului al VIII-lea, puterea temporală a papalității a fost instituționalizată (Statele Pontificale), aceasta existând deja de fapt, de la sfârșitul s. VI. A apărut pentru a umple vidul de putere creat în Italia centrală din pricina dezinteresului puterii imperiale bizantine, nominal suverană în regiune, dar incapabilă să asigure administrarea și apărarea populației. Cu trecerea timpului, papii și-au dat seama că o anumită putere temporală era o garanție efectivă a independenței față de diferitele puteri politice (împărați, regi, domnii feudali).

În noaptea de Crăciun a anului 800, imperiul a fost restaurat în Occident (Sfântul Imperiu Roman): Papa l-a încoronat pe Carol cel Mare în

Bazilica Sfântului Petru. Astfel s-a născut un stat catolic cu aspirații universale, caracterizat printr-o accentuată sacralizare a puterii politice și o împletire complexă între politică și religie, care va dura până în 1806.

În s. X, papalitatea a suferit o criză gravă din cauza interferențelor familiilor nobile din Italia centrală în alegerea papei (Secolul de Fier) și, în general, pentru că regii și feudalii au preluat numirea a mai multor funcții bisericești. Reacția papală față de această grea situație a avut loc în s. XI, prin „reforma gregoriană” și așa-numita „problema a investiturii”, prin care ierarhia ecleziastică a reușit să recupereze spații largi de libertate față de puterea politică.

În anul 1054, patriarhul Constantinopolului, Mihail Cerularie, a săvârșit separarea definitivă a grecilor de Biserica Catolică (Schisma

din Est): a fost ultimul episod dintr-o serie de fracturi și dispute deja începute în s. V, și s-a datorat, în mare parte, interferențelor severe a împăraților romani din Est în viața Bisericii („cezaropapism”). Această schismă a afectat popoarele dependente de această patriarhie.

Încă de la începutul secolului al XI-lea, republicile italiene maritime, punând o limită agresiunilor islamice, au preluat controlul Mediteranei: la sfârșitul secolului, creșterea puterii militare a țărilor creștine a avut ca expresie fenomenul cruciadelor în Țara Sfântă (1096-1291), expediții războinice cu caracter religios, al căror scop era cucerirea sau apărarea Ierusalimului.

Secolele al XIII-lea și al XIV-lea sunt martorele apogeului civilizației medievale, cu mari realizări teologice și filozofice (marea

scolastică: Sfântul Albert cel Mare, Sfântul Toma din Aquino, Sfântul Bonaventura, Fericitul Duns Scotus), literare și artistice. În ceea ce privește viața religioasă, este de mare importanță apariția, la începutul s. XIII, a ordinelor mendicante (franciscani, dominicani etc.).

Confruntarea dintre papalitate și imperiu, care începuse deja cu „problema investiturii”, urmată de diverse episoade din ss. XII și XIII, s-a încheiat cu slăbirea ambelor instituții: imperiul a fost redus, practic, la un stat german, iar papalitatea a suferit o remarcabilă criză: din 1305 până în 1377 locul de reședință al papei s-a transferat de la Roma la Avignon, în sudul Franței și, la scurt timp după întoarcerea la Roma, în anul 1378, a început Marea Schismă occidentală: o situație foarte delicată, cu apariția a doi papi în concurență, apoi trei (ascultarea

romană și respectiv, din Avignon și din Pisa), în timp ce lumea catolică a vremii a rămas nedumerită, fără să știe care pontif era cel legitim.

Biserica fost în măsură să depășească și această grea încercare și unitatea a fost restaurată odată cu Conciliul de la Constanța (Konstanz) (1415-1418).

În 1453, turcii otomani, musulmani, au cucerit Constantinopolul, punând astfel capăt istoriei vechiului Imperiu Roman de Răsărit (395-1453) și a cucerit Balcanii, care au rămas patru secole sub stăpânirea lor.

4. Epoca modernă (până în 1789, anul începutului Revoluției franceze)

Epoca modernă se deschide odată cu sosirea lui Cristofor Columb în America, eveniment care, împreună cu explorările din Africa și Asia, a condus la colonizarea europeană a altor părți ale lumii. Biserica a

profitat de acest fenomen istoric, pentru a răspândi Evanghelia pe continentele extraeuropene: se ivesc misiunile din Canada și Louisiana, colonii franceze, din America spaniolă, din Brazilia portugheză, din regatul Congo, din India, Indochina, China, Japonia, Filipine. Pentru a coordona aceste eforturi spre răspândirea credinței, Sfântul Scaun a înființat *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* în 1622.

În timp ce catolicismul se răspândea în zone geografice unde Evanghelia nu fusese niciodată predicată până atunci, Biserica a suferit o gravă criză pe bătrânul continent:

„reforma” religioasă susținută de Martin Luther, Ulrich Zwingli, Jean Calvin (fondatori ai diferitelor ramuri ale protestantismului), împreună cu schisma provocată de regele Angliei, Henric al VIII-lea (anglicanism), care a condus la separarea religioasă a unor regiuni

întinse: Scandinavia, Estonia și Letonia, o mare parte din Germania, Olanda, jumătate din Elveția, Scoția, Anglia, pe lângă teritoriile coloniale deja deținute sau cucerite ulterior (Canada, America de Nord, Indiile de Vest, Africa de Sud, Australia, Noua Zeelandă). Reforma protestantă poartă grava responsabilitate a ruperii vechii unități religioase din lumea creștină occidentală, provocând fenomenul confesionalizării, adică, separarea socială, politică și culturală a Europei și a unora dintre aceste colonii în două domenii: catolic și protestant. Acest sistem s-a cristalizat în formula *cuius regio, eius et religio*, prin care indivizii erau siliți să urmeze religia prințului. Acea confruntare dintre aceste două lumi a dus la fenomenul războaielor religioase, care au afectat în special Franța, teritoriile germanice, Anglia, Scoția și Irlanda și care poate fi considerată finalizată numai cu pacea westfalică (1648) pe

continent și cu capitularea
Limerickului (1692) în Insulele
Britanice.

Biserica Catolică, deși devastată de
criză și de despărțirea de atâtea
orașe în câteva decenii, a găsit
energii neașteptate ca să reacționeze
și să înceapă să facă o adevărată
reformă: acest proces istoric a luat
numele de Contrareforma, a cărui
culme este celebrarea Conciliului din
Trento (1545-1563), în cadrul căruia
au fost clar proclamate unele
adevăruri dogmatice, contestate de
protestanți (canonul Scripturilor,
sacramentele, justificarea, păcatul
original, etc.) și au fost luate, de
asemenea, decizii disciplinare, care
au făcut ca Biserica să se întărească
și să devină mai compactă (de
exemplu, instituirea seminariilor și
obligația de ședere a episcopilor în
propria lor dieceză). Mișcarea
Contrareforme s-a folosit și de
activitatea multor ordine religioase

fondate în s. XVI: este vorba de inițiativele de reformă în domeniul mendicanților (capucini, carmelitani desculți) sau institute călugărești de clerici (iezuiți, teatini, barnabiți etc.). Astfel Biserica, grație muncii misionare, a ieșit reînnoită din acea criza profundă, s-a consolidat și a fost capabilă să compenseze pierderea unor regiuni europene, cu o răspândire cu adevărat universală.

În s. XVIII, Biserica a trebuit să lupte împotriva a doi dușmani: regalismul și Iluminismul. Primul a mers mână în mână cu dezvoltarea monarhiei absolute: sprijiniți de organizarea unei moderne birocrății, suveranii statelor europene au reușit să instituie un sistem de putere autocratică și întinsă, eliminând barierele interpuse (instituții de origine medievală, cum ar fi sistemul feudal, privilegiile bisericesti, drepturile orașelor etc.). În acest proces de centralizare a puterii,

monarhii catolici au avut tendința de a invada sfera jurisdicției bisericești, în încercarea de a crea o Biserică supusă și docilă față de puterea regelui: este un fenomen care a luat nume diferite în funcție de state: *regalism* în Portugalia și Spania, *galicanism* în Franța, *iosefinism* pe teritoriile Habsburgilor (Austria, Boemia, Slovacia, Ungaria, Slovenia, Croația, Lombardia, Toscana, Belgia), *jurisdicționalism* în Napoli și Parma. Acest fenomen a culminat cu expulzarea iezuiților de către multe guverne și cu presiunea amenințătoare asupra papalității pentru a suprima acest ordin (așa cum s-a și întâmplat în 1773).

Celălalt dușman pe care Biserica l-a întâlnit în s. XVIII a fost Iluminismul, o mișcare în primul rând filozofică, care a avut un mare succes printre clasele conducătoare: are ca fundal un curent cultural care înalță rațiunea și natura și, în același timp,

critică nediscriminatoriu tradiția. Este un fenomen foarte complex, care prezintă, în orice caz, tendințe materialiste puternice, o exaltare naivă a științelor, respingerea religiei revelate în numele deismului sau neîncrederii, un optimism naiv despre bunătatea naturală a omului, un antropocentrism excesiv, o încredere utopică în progresul umanității, o răspândită ostilitate împotriva Bisericii Catolice, o atitudine de suficiență și dispreț față de trecut și o tendință constantă de a face reducții simpliste în căutarea modelelor explicative ale realității. Este, pe scurt și în bună măsură, la originea multor ideologii moderne, care au o viziune reduționistă a realității eliminând din înțelegerea omenească revelația supranaturală, spiritualitatea omului și, în cele din urmă, dorul căutării de adevăruri ultime ale persoanei și ale lui Dumnezeu.

În secolul al XVIII-lea au fost fondate primele loji masonice: o bună parte dintre ele și-au asumat clar atitudini și activități anticatolice.

5. Epoca contemporană (din 1789)

Revoluția franceză, care a început cu contribuția decisivă a clerului de jos, a degenerat repede în atitudini de galicanism extrem, ajungând la producerea schismei Bisericii constituționale și apoi asumarea de poziții clar anticristiene (instaurarea cultului Ființei Supreme, desființarea calendarului creștin etc.), până la atingerea unei sângeroase persecuții față de Biserică (1791-1801): Papa Pius al VI-lea a murit în 1799 prizonier al revoluționarilor francezi. Ascensiunea la putere a lui Napoleon Bonaparte, un om pragmatic, a adus pacea religioasă, odată cu Concordatul din 1801. Mai târziu, însă, au apărut dezacorduri

cu Pius al VII-lea datorită intruziunilor continue ale guvernului francez în viața Bisericii: drept urmare, Papa a fost luat prizonier de Bonaparte aproximativ timp de cinci ani.

Odată cu restaurarea monarhiilor absolutiste (1815), Biserica s-a întors la o perioadă de pace și liniște, favorizată și de către romantism, gândire răspândită în prima jumătate din secolul al XIX-lea. Cu toate acestea, în curând, s-a conturat o ideologie nouă, profund opusă catolicismului: liberalismul republican, moștenitorul idealurilor Revoluției Franceze, care a reușit treptat să se afirme politic, promovând stabilirea unei legislații discriminatorii sau prigonitoare împotriva Bisericii. Liberalismul s-a alăturat în mai multe țări naționalismului, iar mai târziu, în a doua jumătate a secolului, s-a aliat cu imperialismul și cu pozitivismul,

care au contribuit ulterior la
decreștinarea societății. În același
timp, ca reacție la nedreptățile
sociale cauzate de legislația liberală,
s-au născut și s-au răspândit o serie
de ideologii, menite să devină
purtătoare de cuvânt ale aspirațiilor
claselor oprimite de noul sistem
economic: socialismul utopic,
socialismul „științific”, comunismul,
anarhismul, toate unite prin proiecte
de revoluție socială și în a căror bază
se află o filozofie materialistă.

Catolicismul din s. XIX, nu numai că
a pierdut protecția statului în
aproape toate țările, ci a început să
se confrunte cu adversitatea statului;
iar în 1870 s-a încheiat puterea
temporală a papilor, odată cu
cucerirea italiană a Statelor
Pontificale și unificarea Peninsulei.
În același timp, însă, Biserica a știut
să profite de această criză, pentru a
consolida unirea tuturor catolicilor
în jurul Sfântului Scaun și pentru a

se elibera de intruziunile din partea statelor în organizarea internă a Bisericii, spre deosebire de cele întâmplate în perioada monarhiilor confesionale din epoca modernă. Apogeul acestui fenomen a fost declarația solemnă, în 1870, a dogmei infailibilității papei de către Conciliul Vatican I, reunit în timpul pontificatului lui Pius al IX-lea (1846-1878). În acest secol, viața Bisericii s-a caracterizat printr-o mare expansiune misionară (în Africa, Asia și Oceania), datorită unei înființări masive de congregații călugărești feminine active și organizării unui vast apostolat laic.

În s. XX Biserica s-a confruntat cu numeroase provocări: Pius al X-lea a trebuit să se lupte împotriva tendințelor teologice moderniste din interiorul propriului corp ecleziastic. Aceste curente au fost caracterizate, în manifestările lor radicale, printr-un imanentism religios, care, deși a

menținut formulările tradiționale ale credinței, le-a golit de conținut.

Benedict al XV-lea s-a confruntat cu furtuna Primului Război Mondial, reușind să mențină o politică de imparțialitate între adversari și să determine dezvoltarea unei activități umanitare în favoarea prizonierilor de război și a populației afectate de catastrofa belică. Pius al XI-lea s-a opus totalitarismelor de diferite feluri, care au prigonit mai mult sau mai puțin deschis pe Biserica în timpul pontificatului său:

comunismul în Uniunea Sovietică și în Spania, național-socialismul în Germania, fascismul în Italia, cel cu inspirație masonică din Mexic. Mai mult, acest papă a favorizat promovarea clerului și a episcopatului local pe pământurile misiunilor africane și asiatice, care, continuată ulterior de succesorul său, Pius al XII-lea, a permis Bisericii să apară în perioada decolonizării ca un element autohton și nu străin.

Pius al XII-lea a trebuit să înfrunte cumplitul calvar al celui de-al Doilea Război Mondial, timp în care a acționat în diverse moduri pentru salvarea de persecuția național-socialistă a cât mai multor evrei (se calculează că Biserica Catolică a scăpat aproximativ 800.000). Precaut și realist, el nu a considerat oportun să declanșeze o plângere internațională, deoarece acest lucru ar fi agravat și situația grea a catolicilor persecutați în mai multe dintre teritoriile ocupate de germani și ar fi avut consecința de a anula posibilitatea de a interveni în favoarea evreilor. Multe înalte personalități ale lumii israelite au recunoscut public, după război, marile merite ale acestui papă în raport cu poporul lor.

Ioan al XXIII-lea a convocat Conciliul Vatican II (1962-1965), care a fost încheiat de Paul al VI-lea și care a deschis un timp pastoral deosebit în

Biserică, subliniind chemarea universală la sfințenie, importanța efortului ecumenic, aspectele pozitive ale modernității, extinderea dialogului cu alte religii și cu cultura. În anii care au urmat Conciliului, Biserica a suferit o criză internă profundă, atât doctrinară, cât și disciplinară, pe care a reușit să o depășească, în mare măsură, pe parcursul îndelungatului pontificat al lui Ioan Paul al II-lea (1978-2005), papă cu o extraordinară personalitate, care a făcut ca Sfântul Scaun să atingă niveluri de popularitate și de prestigiu anterior necunoscute, în interiorul și în afara Bisericii Catolice.

CARLO PIOPPI

Bibliografie de bază

- J. Orlandis, *Historia del cristianismo*, Rialp, Madrid 1983.
 - A. Torresani, *Breve storia della Chiesa*, Ares, Milano 1989.
-

pdf | document generat automat din
<https://opusdei.org/ro-ro/article/tema-a-14-a-istoria-bisericii/> (26.03.2025)